

ПРО РОЛЬ ГРИГОРІЯ ГАЛАГАНА У ФОРМУВАННІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкрито роль Г.П. Галагана у формуванні підприємницької традиції в українському селі в кінці ХІХ ст. у зв'язку з становленням та розвитком ринкових відносин.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, кооперативний рух, кредитна кооперація, ощадно-позичкове товариство.

Аграрні проблеми і зокрема розвиток підприємництва на селі залишаються найбільш актуальними в Україні. Суспільство весь час очікує, що чиновники нарешті знайдуть шляхи виходу з кризи аграрного сектору і запровадять відповідну державну політику. Проте вітчизняний історичний досвід засвідчує, що у другій половині ХІХ наші визначні співвітчизники брали активну участь у виборюванні прав і свобод знедолених українських селян, як і вимагали реалії тогочасного суспільства. Вони не шкодували для цього ні своїх зусиль, ні часу, ні грошей. Показовою у цьому аспекті є діяльність видатного українського державного і громадського діяча ліберального напрямку, просвітителя, українофіла, заможного господаря-землевласника, мецената, благодійника, основоположника кооперативного руху в Україні - Григорія Павловича Галагана (1819-1888). Основні аспекти його діяльності досліджували В. Ковалинський, Ю. Хорунжий, В. Старков, проте важливо виявити роль Г.П. Галагана у формуванні вітчизняного підприємництва з метою популяризації громадської та благодійницької діяльності серед українців на сучасному етапі.

Успадкувавши від своїх прославлених предків високий соціальний статус та матеріальний добробут, Г.П. Галаган розвинув у собі прогресивні переконання. Він був всебічно розвиненою людиною, його світогляд, спосіб мислення, ідеї випереджали час [2, с. 50]. Григорія Павловича гнітили думки про несправедливий устрій суспільства, про існуючу глибоку прірву між багатими і бідними. В першу чергу становище знедолених селян завжди було предметом його роздумів та діянь. Особливо зацікавився він селянським питанням, працюючи в Чернігівській палаті державного майна після закінчення юридичного факультету Петербурзького університету (1840). За

пропозицією керівництва в 1842 р. Г.П. Галаган вивчав становище селян, які постраждали від неврожаю, а потім розподіляв найбільш стражденним гроші та хліб. Це була його перша велика і серйозна громадська добродійна робота, що мала значний вплив на всю його подальшу діяльність у цій сфері. З тих пір він активно обстоював інтереси українського селянства. Так, на початку 1850-х рр. Г.П. Галаган написав «Головні дані, на яких ґрунтується необхідність знищення кріпосного права», а в 1854 р. - «Проект звільнення селян шляхом звільнення новонароджених». Працюючи у Чернігові в Губернському дворянському комітеті з улаштування та поліпшення побуту селян (1858-1859), Г.П. Галаган не приєднувався до більшості, він був щирим прихильником звільнення селян, енергійно боровся з кріпосницькими тенденціями більшості членів комітету [3, с. 127]. В 1859 р. комісія подала Проект положення про поліпшення становища поміщицьких селян Чернігівської губернії, співавтором якого був і Григорій Павлович [5, с. 31]. Активну участь він узяв і в роботі підготовчої та редакційної комісії із селянської реформи (1859-1861), яка стала основною передумовою розвитку підприємництва на селі.

Не проявляв байдужості до селян Г.П. Галаган і після реформи 1861 р., положення якої він активно впроваджував у Чернігівській губернії, допомагав селянам пристосуватись до нових умов життя. 14 травня 1861 р. у губернській комісії з селянських справ він зробив ґрунтовну доповідь з цієї проблеми. Крім того, ініціював низку проектів щодо зниження викупних платежів. З 1882 р. і до кінця життя Григорій Павлович відстоював інтереси українських селян як член Державної ради при департаменті законів Російської імперії.

Неоціненною для українських селян була роль Григорія Павловича у становленні та розвитку вітчизняного кооперативного руху, перспективність якого він виявив, намагаючись знайти шляхи розквіту українського села. Оскільки для розвитку господарств колишніх кріпаків потрібні були обігові кошти, Г.П. Галаган ініціював створення Сокиринського сільського ощадно-позичкового товариства. Розробляючи його статут, він декілька разів скликав наради селян, щоб максимально врахувати їхні інтереси, довести до них основну мету об'єднання селян на засадах кооперації - забезпечення селянського землеволодіння від лихварства [1, с. 157]. І хоча Г.П. Галаган мав численні та солідні зв'язки, проте доклав немало зусиль, щоб отримати дозвіл на відкриття цього товариства, адже на той час адміністрація досить вороже ставилась до будь-яких неурядових організацій. Крім того, він надав товариству облаштований

будинок та 3 тис. руб. за умови використання прибутку з цього капіталу на покращення умов життя сокиринського населення, особливо ремісників.

20 січня 1872 р. в с. Сокиринці Прилуцького повіту Полтавської губернії за ініціативи та матеріальної підтримки Г.П. Галагана було засновано сільське ощадно-позичкове товариство. На момент заснування товариство мало лише 16 членів, проте досить швидко об'єднало навколо себе значну кількість підприємливих селян, оскільки надавало кредити під невеликі проценти. Протягом перших 15 років роботи кількість його членів зростає у 20 разів, а його обороти збільшилися майже у 50 разів. У 1892 р. товариство налічувало 828 членів, його пайовий капітал становив 43071 руб., резервний - 12629 руб., а касовий оборот - 606950 руб. За даними 1908 р. товариство обслуговувало 25 тис. членів з 25 сіл трьох найближчих волостей. Його власний пайовий капітал становив понад 130 тис. руб., а касовий оборот - близько мільйона руб. Основний фонд і пайовий капітал опроцентовувалися, а відсотки йшли на утримання лікарні, притулку для літніх людей, купівлю протипожежного знаряддя, навчання ремесел у школі та інші потреби мешканців Сокиринців. Товариство виплачувало такі річні відсотки: за термінові вклади - 6 %, за безтермінові - 4 %, від позики брало 9 %. Сокиринське ощадно-позичкове товариство було найпотужнішим не тільки в Полтавській губернії, а й на всій Лівобережній Україні. Воно проіснувало близько 60 років, поки не було знищено більшовицькою колективізацією. Досвід його діяльності засвідчив, що кооперативна організація кредиту й сільськогосподарського виробництва - міцне підґрунтя розвитку підприємництва, аграрної культури, моральності народу, духовно-інтелектуальної й економічної сили України. А «одним з перших посіяв зерно кооперативної думки і дуже пильно оберігав його від ворогів, доки це зерно зійшло та не дало дужої стеблини ...» саме наш співвітчизник Григорій Павлович, заслуга його і в тому, що «він виховував ідею націоналізації (українізації) кредиту» [4, с. 29].

Незважаючи на зайнятість, Г.П. Галаган до останніх своїх днів цікавився справами товариства, був його опікуном. Як голова наглядової ради надавав консультації, стежив, щоб не було зловживань з боку членів правління. Проте цим не обмежувалась його діяльність у сфері кооперації. В 1871-1881 рр. він очолював громадську установу - Санкт-Петербурзький відділ Комітету допомоги сільським ощадно-позичковим та промисловим товариствам й присвятив кооперації близько 20 років наполегливої праці.

За зразком Сокиринського ощадно-позичкового товариства на Полтавщині переважно у 70-ті рр. XIX ст. було засновано 14 подібних товариств. Більше того, і в інших губерніях України швидкими темпами поширювалась кредитна кооперація як

найважливіший вид селянської кооперації, в якому втілюється основний кооперативний принцип взаємодопомоги. Саме кредитна кооперація згодом дала поштовх для розвитку сільськогосподарської кооперації. Враховуючи важливе соціально-економічне значення кредитної кооперації, з 1895 р. відповідно до закону про організацію дрібного кредиту розпочалась активна державна підтримка кредитних кооперативів. Так, ініціатива однієї людини, відданої своєму народу, перетворилась на справу загальнодержавного інтересу.

Після ліквідації радянською владою Сокиринського ощадно-позикового товариства на його базі було влаштовано спочатку Сокиринський сільськогосподарський технікум, який проіснував до 60-х рр. XX ст., а потім - СПТУ, згодом перейменоване на коледж.

Як засвідчив історичний досвід, діяльність Г.П. Галагана ще довгі роки давала плоди українському народу. Будучи багатую та впливовою людиною, він відстоював не особисті, а національні інтереси, багато зробив для духовного зростання та підвищення матеріального добробуту українського народу, активізував розвиток вітчизняного підприємництва. Він служив своєму народу особистою участю, невтомною працею, щедрими пожертвами, а стимулом для його наполегливої державної, громадської та меценатської діяльності було усвідомлення нагальних потреб тогочасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Галаган Г. Отрывки из дневника / Г. Галаган // Киевская старина. - 1902. - № 3. - С. 156-158.
2. Ковалинский В. Меценаты Киева / В. Ковалинский - К.: Кий, 1998. - 528 с.
3. Материалы для биографии Галагана Григория Павловича // Киевская старина. - 1898.-№9. -С. 127-128.
4. Пожарський П. Нариси з історії української кооперації / П. Пожарський - К.: Робітничакнигарня, 1919. - 80с.
5. Хорунжий Ю. Українські меценати: Добродійність наша риса / Ю. Хорунжий - К. : ВД«КМ Академія», 2001. - 137 с.

***Annotation.**In the article a role of G.P. Galagana is exposed informing of enterprise tradition in the Ukrainian village at the end of XIX cent, in connection with becoming and development of market relations.*

***Key words:** enterprise, entrepreneurial activity, co-operative motion, credit cooperation, saving-lending society.*